

MORÁLNÍ JISTOTA V PRÁVU Z POHLEDU MORÁLNÍ TEOLOGIE*

Josef Beneš

Incipit

Dignitas connubii uvádí v článku 247: „§ 1. K prohlášení neplatnosti manželství se u soudce vždy vyžaduje mravní jistota o záležitosti, která se rozsudkem rozhoduje (srov. kán. 1608 § 1).

§ 2. Právem vyžadované morální jistotě nestačí převážná závažnost důkazů a okolností, ale vyžaduje se, ba i jestliže není odstraněna pouhá možnost opaku, aby se vyloučila každá rozumná mylná pochybnost o právu a záležitosti.¹

§ 3. Tuto jistotu musí soudce získat z akt a důkazů (kán. 1608 §2).

§ 4. Důkazy musí soudce hodnotit podle svého svědomí, při zachování právních norem o účinnosti některých důkazů (kán. 1608 § 3).

§ 5. Soudce, který nemohl po podrobném rozboru záležitosti získat tuto jistotu, má rozsudkem stanovit, že neplatnost manželství, při zachování čl. 248 § 5, nekonstatuje (srov. kán. 1608 §4; 1060).“

Papež Jan Pavel II. ve své promluvě k Tribunálu římské rotý v roce 1980 řekl: „Pius XII. vysvětlil autentickým způsobem kanonický pojem morální jistoty během své promluvy dne 1. října 1942.“ Poté papež Jan Pavel II. znovu potvrdil učení svého předchůdce a vyhlásil: „Z toho vyplývá, že žádnému soudci není dovoleno vydat rozsudek ve prospěch man-

želské nulity bez toho, že by nedosáhl morální jistoty o této nulitě. Na rozhodnutí případu nestačí jen pravděpodobnost.“

Objasnění pojmu jistota

Než objasníme pojem morální jistota, je třeba, abychom objasnili pojem jistota jako takový. Jistota je stav mysli vzhledem k pravdě. Ve vztahu k pravdě existují různé stavy mysli. Klasická filosofie rozlišuje několik alternativ:

1) pochybnost (*dubium*) – mysl kolísá mezi dvěma opačnými, navzájem se vylučujícími alternativami, ani k jedné se nepřiklání, přičemž žádnou definitivně nevylučuje. Rozlišuje se *dubium negativum* – negativní pochybnost – mysl se nepřiklání k žádné alternativě, protože u žádné nenachází dostatečné důvody pro přijetí, *dubium positivum* – pozitivní pochybnost – pro obě opačné alternativy nachází stejně závažné důvody k přijetí.

2) domněnka (*suspicio*) – příklon k jedné alternativě, důvody tohoto příklonu jsou však nedostačující.

3) mínění (*opinio*) – převažuje příklon k jedné alternativě. U mínění hraje rozhodující roli závažnost důvodů, o které se opírá. Důvody jsou zdrojem příklonu k určitému mínění. V této souvislosti se hovoří o důvodnosti neboli pravděpodobnosti (*probabilitas*). Pravděpodobné mínění (*opinio probabilis*) spočívá v příklonu k jedné alternativě, na základě

rozumných důvodů, obava z opaku není však vyloučena. Tento příklon je pravděpodobný – probabilis – rozumně odůvodněný. Rozlišuje se opinio probabilis, probabilior, probabilissima. Opinio probabilis je názor, který se opírá o závažné a rozumné důvody, přičemž opačné tvrzení se však opírá o stejně rozumné, nebo dokonce i pádnější důvody. Opinio probabilior – opačné mínění je méně průkazné. Opinio probabilissima – mínění nejpravděpodobnější, nejdůvodnější – se nejvíce blíží jistotě. Všechny kontrární důvody jsou méně pravděpodobné, zůstává však zbytková obava z omylu.

4) jistota (certitudo) – vylučuje obavu z omylu. Jistota se definuje jako stav mysli, která se pevně a bez obavy z omylu přiklání k jedné z alternativ. Rozlišuje se jistota subjektivní – jistota subjektu, který se přiklání k pravdě a jistota objektivní – objektivní skutečnost sama o sobě.²

Příčinou subjektivní jistoty je rozum nebo také vůle. Rozumová jistota se opírá o rozumovou zřejmost. Objektivní evidence skutečnosti je příčinou rozumové jistoty. Jistota vycházející z vůle je jistotou víry. Opírá se o rozumové přesvědčení o věřitelnosti svědka. Prikazující roli zde hraje ovšem vůle – člověk svědkovi věřit chce, protože k němu má vztah důvěry. Tyto skutečnosti se týkají zvláště teologální víry, tj. božské ctnosti. Souhlas vůle u teologální víry je působen Boží milostí. Jistota víry je sama o sobě paradoxní skutečností – je na jedné straně tou nejhlubší jistotou, protože ten, kdo věří Bohu, ví, že nikdo není hodnější víry než On, na druhé straně je zcela svobodná – není to rozumová zřejmost, které by člověka nutila k souhlasu víry. Nesmíme však zaměňovat jistotu víry v teologickém slova smyslu s přijetím svědectví člověka

v soudním procesu. Zde se nejedná o víru, ale o rozumové zhodnocení pravdivosti výpovědi svědků na základě racionálních důvodů – sine acceptione personarum.

V právní oblasti se pohybujeme na rovině rozumové jistoty, která se opírá o rozumovou evidenci. Jistá skutečnost je ta, která je zřejmá. Zřejmost je trojí: metafyzická, fyzická a morální. Hovoříme proto o jistotě metafyzické, fyzické a morální. Metafyzická jistota je absolutní, tj. bezpodmínečná, vychází z esence věcí a principů samotného bytí, jako jsou např. princip, že celek je větší než jeho část, princip kontradikce, princip vyloučení třetí možnosti (mrtvý není zároveň živý) etc., fyzická jistota se opírá o přírodní zákonitosti. Morální jistota vylučuje obavu z omylu na základě vztahů a mravního pořádku mezi lidmi, čerpá svou evidenci z jistého úsudku o mravních kvalitách osob. Jejím základem je přesvědčení o pravdivosti a pravdomluvnosti svědků.

Pojem morální jistota

Morální jistota je umístěna na rozhraní mezi jistotou absolutní a mezi pravděpodobností. Abychom správně pochopili charakter morální jistoty, je třeba, abychom viděli její rozdílnost oproti jistotě metafyzické a fyzické na jedné straně, a pouhým pravděpodobným míněním na straně druhé. Metafyzická jistota vychází z principů absolutně neměnných a věčných, fyzická jistota vychází z přírodních zákonů, které jsou trvalé, nejsou však absolutní a věčné – lze uvažovat o výjimkách, deformacích nebo jejich suspensi zázrakem. Mezi metafyzickou a fyzickou jistotou nacházíme jistotu matematickou, kterou je spíše možné zařadit do kategorie metafyzické jistoty. Morální jistota nevyhází z neměnných

a věčných skutečností, svou evidenci čerpá ze skutečností lidských, tj. kontingentních, nahodilých a měnitelných. Stupeň jistoty závisí na tom, jakým způsobem je vyloučena možnost omylu. U metafyzické jistoty je možnost omylu naprosto vyloučena, u fyzické je vyloučena, pokud jsou v platnosti přírodní zákonitosti, u morální jistoty samotná možnost omylu není nikdy zcela vyloučena, avšak v konkrétní situaci rozumně nepřichází v úvahu. Toto pravidlo pregnantně vyjadřuje dikce *Dignitas conubii* v článku 247 § 2: „etsi mera contrarii possibilitas non tollatur“. Proto morální jistota není pouhým pravděpodobným míněním – vylučuje možnou obavu z omylu, protože důvody o které se opírá, i když se jedná o nahodilé skutečnosti, jsou tak závažné, že vylučují rozumnou, nikoliv však iracionální obavu z omylu.

Rozdílnost stupně jistoty

Rozdílnost mezi různými stupni jistoty se pokusme osvětlit na několika příkladech. Skutečnost, že pan X byl v dané době již mrtev, vylučuje, že mohl spáchat určitý čin – jistota metafyzická – člověk nemůže být zároveň živý a mrtvý. Skutečnost, že pan X byl v dané době na určitém místě, vylučuje možnost, že byl současně na jiném odlehlém místě – jistota fyzická (dar bilokace se rovná zázraku). Skutečnost, že pan X jako svědek vypovídá podle pravdy, se opírá o mravní charakter a pravdivost jmenovaného – jistota morální.

Vzniká přesto dojem, že jistota morální oproti jistotě metafyzické, matematické nebo i fyzické je dosti pružný pojem. Vnucuje se proto otázka, jaký stupeň jistoty poskytují důvody, o které se opírá morální jistota? Scholastická terminologie rozlišuje jistotu dokonalou, neboli striktní, která vylučuje jakouko-

liv možnost omylu. Opačné tvrzení postrádá jakéhokoliv zdání pravděpodobnosti. Jistota v širším slova smyslu neboli jistota nedokonalá, se opírá o závažný důvod, je však možné proti ní vznést námitky, které samy o sobě nejsou absurdní. Tuto jistotu nazývá sv. Tomáš Akvinský „pravděpodobnou jistotou“, protože ve většině případů vykazuje pravdivost, i když v několika málo případech se od pravdy odchyluje.³ O této jistotě v širším slova smyslu se vyjadřuje církevní učitel, sv. Alfons z Liguori: „K dosažení morální jistoty se nevyžaduje, aby autoři, kteří zastávají opačné mínění, postrádali jakékoliv sebemenšího zdůvodnění pro své tvrzení, stačí, aby při přihlédnutí ke všem okolnostem, se opačné mínění jevílo jako málo pravděpodobné.“⁴

Alfons tedy nevyklučuje, že v případě morální jistoty v širším slova smyslu, se opačné mínění a priori nemusí jevit jako absurdní. Z jeho slov vyplývá, že kdykoliv určité mínění je méně pravděpodobné, je možno opačné mínění pokládat za morálně jisté.

Jistota se dále dělí na jistotu přímou a nepřímou. Přímá se opírá o vnitřní principy, jistota nepřímá se opírá o nepřímé principy, tzv. reflexní rozumová pravidla. Pokud není možné dojít jistoty na základě vnitřních principů, tj. skutečností, které vyplývají z povahy věci, je možné uchýlit se k tzv. rozumovým (reflexním) pravidlům. Tato rozumová (reflexní) pravidla jsou obecné normy, které samy o sobě neodstraňují důvod pochybnosti, ale napomáhají k dosažení praktické jistoty, pokud nadále trvá pochybnost. O reflexních pravidlech praví sv. Alfons: „Mezi všemi učiteli je pokládáno za jisté, že pokud nelze o určitém mínění dosáhnout přímé jistoty na základě přímých principů, je třeba vést dokazování na základě reflexního principu.“⁵ Rozumová,

reflexní pravidla, jsou pravidla, která „osvětlují“, poskytují světlo, aby člověk v nejisté situaci, která vyžaduje řešení, dospěl k rozumnému závěru. Jsou to praktické a osvědčené axiomy.

Základním rozumovým pravidlem je princip „in dubio melior est conditio possidentis“ – v pochybnosti je výhodnější stav držitele. Tento princip má své původní místo při řešení majetkových sporů. Lze jej přeneseně aplikovat na další situace v životě. Benedikt XIV. nazýval tento princip „tritum adagium“ – „dobře nošené přísloví“, které učí lidi, aby bezdůvodně nenechávali své věci u druhých a aby rozumní lidé dbali o to, aby svůj majetek získávali na základě rozumného a nezpochybnitelného titulu. Sv. Alfons tento princip rozšiřuje na problém, zda zavazuje zákon či zda je člověk od zákona osvobozen. Na zákon a na svobodu je možné nahlížet jako na dva různé držitele: rozhodující je, kdo je v současné době „držitelem“ určitého mínění. Kdo pochybuje, zda se nachází ve stavu těžkého hříchu a zda může přistoupit ke svátostem bez zpovědi, podle učení církevního učitele není povinen se zpovídat, protože držitelem je svoboda; kdo naopak s jistotou ví, že se dopustil těžkého hříchu, a pochybuje, zda je povinen jít ke zpovědi, má se vyzpovídat, protože držitelem je zákon, který v takovém případě nařizuje zpověď.⁶ Princip „in dubio melior est conditio possidentis“ je obecněji a pregnanterněji vyjádřen formulací: „in dubio standum est pro eo, pro quo stat praesumptio“ – v pochybnosti je třeba se přidržet presumpce, čili dosavadní domněnky. Na čí straně stojí presumpce, vyjadřují další principy:

Lex dubia non obligat – pochybný zákon nezavazuje. Vychází se ze skutečnosti, že zákon, který není jistý, nemá moc zavazovat, dr-

žitelem je v tomto případě svoboda.

In dubio favendum est reo – v pochybnosti je přízeň na straně obviněného.

Delictum non praesumitur, sed probari debet – provinění se nepředpokládá, ale je třeba jej dokázat.

In dubio praesumptio stat pro superiore – v pochybnosti je presumpce na straně představeného.

In dubio iudicandum est ex ordinarie contingentibus – v pochybnosti je třeba vycházet z obvyklého průběhu, řádu věcí – jinými slovy výjimka se nepředpokládá, ale je třeba ji dokázat.

In dubio favores sunt ampliandi, odia sunt restringenda – v pochybnosti je třeba přidržet se příznivějšího mínění a vyloučit nepříznivé.

In dubio standum est pro valore actus – v pochybnosti se uznává platnost minulého úkonu – quod factum est, censetur rite factum – co bylo učiněno, se pokládá za učiněné správným (platným) způsobem.

In dubio quod minimum est tenendum – v pochybnosti je třeba přidržet se minima, tzn. nepřidávat další tvrzení, nerozmnožovat domněnky a teorie – tzv. Ockhamova břitva.

Rozumová pravidla mají svůj historický původ v období papeže Bonifáce VII., v tzv. 88 Regulis Iuris.⁷

Morální jistota ve vztahu

k posuzovanému manželství

Při posouzení platnosti manželství se nabízí bohatá příležitost pro aplikaci reflexních pravidel. Jsou to především pravidla, že v pochybnosti se uznává platnost úkonu – pochybnost se týká manželství a jeho platného uzavření. Pravidlo, že v pochybnosti je přízeň na straně obviněného, v této souvislosti vyjadřuje, že přízeň je na straně platnosti man-

želství. V procesu není „obviněnou“ stranou strana nežalující, jejíž chování vyvolává ne-souhlas a je často i zavrženíhodné; napadenou stranou, „reus“, je v tomto případě platnost manželství jako takového. Je třeba mít na paměti kán. 1585 CIC: „qui habet pro se iuris praesumptionem, liberatur ab onere probandi, quod recidit ad alteram partem“ – ten, v jehož prospěch je právní domněnka, je zbaven povinnosti dokazovat; tato povinnost přechází na protistranu.

Rozumová pravidla slouží k získání morální jistoty v širším slova na základě nepřímých principů. Zůstává otevřenou otázka, v jakých případech je možné spokojit se s nepřímou jistotou, a kdy je zapotřebí dojít striktní jistoty. V této souvislosti je třeba brát v úvahu dvojici pojmů – dovolenost úkonu – *liceitas* a platnost úkonu – *validitas*. Platí zásada, že tam, kde se jedná o dovolenost jednání, lze se v pochybnosti přidržet solidně pravděpodobného mínění, a to na základě principu *lex dubia non obligat* – jestliže je zákon solidním způsobem zpochybněn, nelze jej pokládat za závazný. V této souvislosti došlo k vytvoření tzv. „morálních systémů“, které zaujímají rozdílné názory při řešení otázky, jaký stupeň zpochybnění pro platnost zákona se vyžaduje, aby se člověk mohl pokládat za osvobozeného od jeho restrikce. Tyto systémy rozlišují důvody „pro“, tj. důvody pro volnost, a důvody „contra“, důvody pro zákon. Liší se od sebe tím, jaký stupeň důvodnosti nebo jistoty vyžadují pro volnost „pro“, aby člověk byl osvobozen od „contra“.

Není bez zajímavosti uvést přehled těchto systémů, od nejmírnějšího až po nejrigidnější.

a) *laxismus* – tvrdí, že jakýkoliv důvod, i když nepatrně pravděpodobný, poskytuje vol-

nost;

b) *probabilismus* – tvrdí, že každý solidní a pravděpodobný důvod osvobozuje, i když opačný je více pravděpodobný;

c) *aequiprobabilismus* – vyžaduje rovnováhu mezi důvody pro volnost a zákon;

d) *probabiliorismus* – vyžaduje, že osvobozující důvod „pro“ musí být pravděpodobnější než „contra“;

e) *tutorismus mitigatus* – vyžaduje, že osvobozující důvod „pro“ musí být nejjistější;

f) *tutorismus absolutus* – vyžaduje, aby se vyloučila každá pochybnost, má-li člověk dojít k závěru, že je v dané záležitosti osvobozen od zákona.

Učitelství úřad církve ve sporu mezi těmito systémy nerozhodl, zavrhl pouze oba extrémní směry, tj. *laxismus*, který tvrdí, že jakýkoliv důvod osvobozuje, a zavrhl též *tutorismus absolutus*, který tvrdil, že pouze jistý důvod osvobozuje od zákona.

Všimněme si, že v citovaném článku 247 § 2 *Dignitas conubii* – „Práve vyžadované morální jistotě nestačí převážná závažnost důkazů a okolností, ale vyžaduje se, ba i jestliže není odstraněna pouhá možnost opaku, aby se vyloučila každá rozumná pochybnost omylu o právu a záležitosti.“ – je vznášen nárok, který je typický pro *tutorismus*. Tento směr však byl odmítnut propozicí papeže Alexandra VIII., když zavrhl učení jansenistů, podle nichž nikdy není dovoleno řídit se pravděpodobnou domněnkou. Avšak citovaný paragraf *Dignitas conubii* výslovně stanoví: „non sufficient praevalens probationum indiciorumque momentum“ – jinými slovy neobstojí ani to, co by dostačovalo velmi striktnímu *probabiliorismu*.

Proč tomu tak je, že *tutorismus* je na jedné straně zavržen a na druhé straně použit v ob-

lasti právních norem? Protože platí různé zásady v nároku na jistotu, když je brána v potaz morální dovolenost jednání, když jednotlivec stojí před problémem, zda je v konkrétní situaci vázán normou, a v situaci, kdy se rozhoduje o platnosti jednání, především při vysluhování svátostí. Zde nepřichází v úvahu ani probabilismus, ano probabiliorismus, nýbrž „zavržený“ tutiorismus. Proč ta přísnost? Protože zde se problém netýká morality – zda je něco dovolené, ale zda určitý prostředek dosahuje určitého absolutně uloženého cíle. Svátosti jsou prostředky posvěcení a spásy. Spása je absolutně uloženým cílem a v této souvislosti platí zásada: „nulla nimia securitas, ubi periclitatur aeternitas“ – žádné bezpečí není přílišné, když se jedná o věčnost. Papež Innocenc XI. zavrhl propozici, že není zakázáno při udělování svátostí v otázce týkající se jejich platnosti, opomenout bezpečnější mínění a uchýlit se k pravděpodobnému mínění. V této souvislosti uvádí svátost křtu, biskupského a kněžského svěcení. Za bezpečnější – „tutior“ – se pokládá to mínění, které je na straně závazku či zákona, či tradice. V pochybnosti, zda je možné udělit křest politím vodou na jakékoliv části těla, je nutné se držet mínění, že je třeba, aby byl člověk omyt na celém těle nebo alespoň aby byla omyta pars nobilis – hlava.

Klasická teologie⁸ uvádí tyto případy, kdy není dovoleno se spokojit s širší morální jistotou (s pravděpodobností), ale je třeba usilovat o jistotu ve striktním, přísném, slova smyslu, podle zásady „in dubio pars tutior eligenda est“ – v pochybnosti je třeba zvolit bezpečnější (striktnější) řešení:

- a) pokud se jedná o platnost svátosti;
- b) pokud se jedná o skutečnosti nutné ke spáse;

c) pokud se jedná o striktní právo třetí osoby;

d) pokud se jedná o vážné nebezpečí velké duchovní nebo časné škody.

Není dovoleno podstupovat rizika, je-li ohrožen život tělesný či duchovní, je-li ohrožena spása nebo zdraví nebo se jedná o velkou hmotnou škodu. Pokud se jedná o odsouzení obviněného, platí princip: „actore non probante, reus absolvitur“ – pokud navrhovatel (žalobce) nepředloží důkaz, obviněný je zproštěn.

Pokud aplikujeme tyto principy na manželské kauzy, docházíme k závěru, že v této záležitosti se nemůžeme spokojit s pravděpodobným míněním, ale je třeba nalézt plnou morální jistotu, která vylučuje jakoukoliv rozumně vznesenou námitku. Nedostačuje probabilismus, ani probabiliorismus, ale vyžaduje se tutiorismus, který je právem jako příliš striktní a rigidní odmítnut pro řešení morálních pochybností, je však relevantní v souvislostech, kdy se neřeší, zda je skutek správný, ale zda je platný a zda zajišťuje absolutně uložený cíl. V případě, že platné manželství je prohlášeno za neplatné, a člověk na základě tohoto soudního omylu uzavře další manželství, je toto manželství uzavřeno neplatně. Omyl v soudním rozhodnutí s sebou nese neplatnost dalších manželství. Zde se nejedná o riziko, že se jednotlivec odchýlí od mravní normy, ale jedná se o platnost svátostného úkonu. I zde platí, že pokud žalobce neprokáže neplatnost, je „obviněný“ zproštěn. Často stojí proti sobě snaha umožnit manželům svátostný život, a žít v novém svazku na jedné straně a objektivní pravda na straně druhé. Moderní relativismus představuje stálé nebezpečí ve snaze usnadnit lidem život na úkor pravdy.

Na závěr si připomeňme nauku Pia XII, kte-

rý položil otázku: Jaký stupeň jistoty má mít soudce, aby mohl přistoupit k vynesení rozsudku? Ve své odpovědi stanovil následující tři stěžejní principy⁹:

a) Znovu potvrdil, že obvykle (di regola) stačí minimální stupeň morální jistoty, tedy takový „aby opravdu šlo o pravdivou objektivní morální jistotu..., která vylučuje každou rozumnou pochybnost ohledně pravdy. (...) Když soudce jednou dosáhne takového stupně jistoty, obvykle se u něho nevyžaduje vyšší stupeň morální jistoty.“ Tedy se od něho „primárně žádá, aby se ve všech případech přesvědčil,“ zda má nebo nemá takovýto stupeň jistoty.

b) „Když zákon, vzhledem k důležitosti případu, vyžaduje vyšší stupeň jistoty, je přirozené, že nestačí ten nižší, ale je nevyhnutelné dosáhnout toho stupně jistoty, který je stanoven zákonem.“ V současnosti se však v žádných případech, alespoň ne v nařízení univerzálního práva, nevyžaduje takovýto vyšší stupeň morální jistoty.¹⁰ Majíc na zřeteli kánony citované v promluvě z roku 1942 k této tématice, zdá se, že vyhlášením tohoto principu chce římský velekněz říci, že jestliže zákon stanoví, jakou váhu je třeba připsat určitému důkazu, nemůže se takovému důkazu přiznat vyšší důkazní stupeň, mající vliv na formování morální jistoty.¹¹

c) „Mohl by nastat případ, že by – rozum –

radil soudci, aby se nespokojil s nižším stupněm morální jistoty v kauzách vyššího významu, i když by to nebylo výslovně předepsáno zákonem.“ Berouce do úvahy takovýto případ, římský velekněz poznamenává: „Pokud se po seriózní úvaze a zkoumání dosáhne jistoty, která odpovídá zákonným předpisům a důležitosti případu, nemusí se zatěžovat strany, aby uvedly nové důkazy ve prospěch nabytí vyššího stupně morální jistoty. Takového vyžadování vyššího stupně jistoty, naproti tomu, že se již dosáhl požadovaný stupeň, nemá rozumné opodstatnění a je třeba je zamítnout.“¹²

Závěr

Papež Benedikt XVI. v promluvě při nešporách o svátku Obrácení apoštola Pavla pravil: „Nový způsob myšlení, který nám byl dán vírou, se obrací především k pravdě. Mocí zla je lež. Mocí víry, mocí Boha je pravda. Pravda o světě a o nás samých se stává viditelnou, hledíme-li k Bohu. A Bůh se stává viditelným nám v tváři Ježíše Krista. Hledíme-li na Krista, rozpoznáváme další věc: pravda a láska jsou neoddělitelné. V Bohu je obojí nerozlučně jedno: a právě to je podstata Boha. Proto jsou pro křesťany pravda a láska vždy spolu. Láska je důkazem pravdy. Stále znovu musíme být měřeni podle tohoto kritéria, kdy se pravda stává láskou a láska nás činí pravdivými.“

Poznámky

* K tématu morální jistota v právu již v češtině vyšel překlad – Zenon GROCHOLEWSKI: *Morální jistota jako klíč pro čtení norem procesního práva*. Litovel 1999. Uveřejněn také in: *Adnotatio iurisprudentiae*, č. 8, 2007, s. 19–39. [online] http://doc.biskupstvi.cz/cic/soubory/AI-MMVII_228-248.pdf.

¹ Pozn. autora: originální znění – *ad certitudinem autem moralem iure necessariam, non sufficit praevalens probatio-nium indiciorumque momentum, sed requiritur ut quodlibet quidem prudens dubium positivum errandi, in iure et in facto, excludatur, etsi mera contrarii possibilitas non tollatur*; pracovní český překlad by měl být vhodněji opraven – *aby se vyloučila každá pozitivní rozumná pochybnost omylu (že je možné se mýlit) o právu a věci*.

² Josephus GREDT: *Elementa philosophiae aristotelico-thomisticae*. Freiburg im Breisgau 1937, s. 50–51.

³ *Summa theologica*, 2,2, q. 70, a. 2.

⁴ ALFONS DE LIGUORI: *Dissertatio*, anno 1755, č. 52.

⁵ Týž: *Theologia moralis*, I. č. 64.

⁶ Tamtéž.

⁷ Dominicus PRÜMMER: *Manuale theologiae moralis*, I. Freiburg im Breisgau 1931, s. 217.

⁸ Tamtéž, s. 218; Hieronymus NOLDIN: *Summa theologiae moralis*, I. Romae 1934, s. 235.

⁹ PIUS XII.: *Projev k Tribunálu římské roty* (1. 10. 1942). In: *Acta Apostolicae Sedis* 34, 1942, s. 338–343. Dále v textu uvedené citace jsou z tohoto projevu.

¹⁰ Pius XII. v projevu z roku 1942 k tomu cituje následující kánony CIC 1917: kán. 1869 § 3 (dnes mu odpovídá kán. 1608 § 3) a také kán. 1791 § 2, který stanoví: „Si sub iuramenti fide duaevel tres personae, omni excemtionem maiores, sibi firmiter cohaerentes, de aliqua re vel facto in iudicio testificentur de scientia propria, sufficiens probatio habetur, ni si in aliqua causa iudex ob maximam negotii gravitatem, vel ob indicia quae aliquod dubium de veritate rei assestae ingerunt, necessariam censeat plenior probationem.“ V druhé části tohoto paragrafu, zákon ponechává na úsudku soudce, jestli je potřebný vážnější důkaz (la prova piu piena). V kán. 1573 současného kodexu, který mu odpovídá, se už takovýto nebo podobný předpis nenachází.

¹¹ Tedy zmíněný princip obsahuje sám o sobě to, co je stanoveno v ustanovení kán. 1608 § 3.

¹² Z. GROCHOLEWSKI: *Morální jistota*, s. 10.